

Buczkowice, dnia 07 kwietnia 2025 r.

dr hab. Maciej Borski, prof. AH
Instytut Nauk Prawnych
Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych
Akademia Humanitas

RECENZJA

w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Pani dr Agnieszce Łukaszcuk-Walter

1. Podstawa formalna i faktyczna sporządzenia recenzji

Rada Naukowa Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie uchwałą z dnia 23 stycznia 2025 r. powołała mnie na recenzenta w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego dr Agnieszce Łukaszcuk-Walter w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, o czym zostałam poinformowany pismem z dnia 28 stycznia 2025 r..

2. Podstawa prawna recenzji. Zakres i przedmiot oceny w postępowaniu habilitacyjnym

Zgodnie z art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r., poz. 571 ze zm.; zwanej dalej ustawą) stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

- 1) posiada stopień doktora;
- 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:
 - a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub
 - b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub

c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;

3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Zgodnie z art. 221 ust. 8 ustawy, rolą recenzenta jest jedynie wypowiedzenie się co do tego, czy osiągnięcia naukowe osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy, a zatem czy w tym przypadku osiągnięcia naukowe Habilitantki stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne. Jednakże warunkiem koniecznym do nadania stopnia doktora habilitowanego jest także, zgodnie z przywołanym już wcześniej art. 219 ust. 1 pkt 3 ustawy, wykazywanie się przez habilitanta istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni lub instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej. Zestawiając zatem treść art. 221 ust. 8 ustawy z treścią art. 219 ust. 1 pkt 3 ustawy wnioskować należy, że recenzja nie powinna się odnosić do aktywności naukowej habilitanta, a ocena tej przesłanki powinna być dokonywana przez wszystkich członków komisji habilitacyjnej podczas jej posiedzenia. Z drugiej strony jednak zdaniem Rady Doskonałości Naukowej, *„pomimo tego, że z art. 221 ust. 8 ustawy wynika, że podstawową i jedyną rolą recenzenta jest dokonanie oceny, czy osiągnięcia naukowe albo artystyczne osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy należy przyjąć, że od recenzentów można oczekiwać dokonania oceny spełnienia wszystkich przesłanek warunkujących nadanie tego stopnia, w tym przede wszystkim czy wskazane w dokumentacji wniosku informacje o aktywności naukowej albo artystycznej, o której mowa w art. 291 ust. 1 pkt 3 ustawy, są istotne w ramach danej dyscypliny”*¹.

W świetle powyższego czuję się zatem w obowiązku dokonać w recenzji również oceny szeroko rozumianej aktywności naukowej dr Agnieszki Łukaszczyk-Walter. Uczynię to jednak odrębnie, w taki sposób, by końcowa konkluzja recenzji odnosiła się **w sposób jednoznaczny** do tego czy osiągnięcia naukowe habilitanta odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy. Jest to bowiem niezwykle istotne w aktualnie obowiązującym stanie prawnym, z uwagi na treść art. 221 ust. 10 ustawy, w myśl którego jeżeli w postępowaniu habilitacyjnym co najmniej 2 recenzje są negatywne opinia komisji habilitacyjnej w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego nie może być pozytywna. A to z kolei obliuguje podmiot

¹ Rada Doskonałości Naukowej, Poradnik „Postępowania dotyczące nadawania stopnia doktora habilitowanego”, <https://www.rdn.gov.pl/dobre-praktyki.poradnik-postepowania-dotyczace-nadawania-stopnia-doktora-habilitowanego.html>, s. 32 [dostęp: 10.03.2025].

habilitujący do odmowy nadania wnioskodawcy stopnia doktora habilitowanego. Zatem jeżeli w recenzji, zgodnie z treścią art. 221 ust. 8 ustawy powinna znaleźć się tylko ocena osiągnięć naukowych, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy, to nie może na nią rzutować w żaden sposób ocena aktywności naukowej habilitanta. Gdyby bowiem ocena osiągnięć naukowych była nie najlepsza (ale jednak pozytywna), to dodatkowa ujemna ocena aktywności naukowej mogłaby przesądzić o negatywnej konkluzji całej recenzji, a to z kolei, wywołałoby dla habilitanta wspomniane powyżej niekorzystne skutki. Biorąc jednak pod uwagę to, że w niniejszym postępowaniu, zarówno recenzja osiągnięć naukowych dr Agnieszki Łukaszcuk-Walter, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, jak i ocena jej aktywności naukowej są pozytywne, całość rozważań zamieszczę w jednym dokumencie.

3. Ocena osiągnięć naukowych, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny

Doktor Agnieszka Łukaszcuk-Walter w niniejszym postępowaniu wskazała w pierwszej kolejności jako osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 219 ust. 1 pkt 2 ww. ustawy, monografię pt. *Konstytucja Kwietniowa z 1935 r. Geneza- Obowiązki-Stosowanie* (Wydawnictwo Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej, Warszawa 2024, ISBN: 978-83-66552-76-0). Recenzentami wydawniczymi byli prof. dr hab. Marian Grzybowski, dr hab., prof. UZ Andrzej Bisztyga.

Ponadto, zgodnie z treścią ww. przepisu oraz interpretacją wskazaną w poradniku Rady Doskonałości Naukowej, jako kolejne osiągnięcie stanowiące znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne, Habilitantka wskazała cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych wśród których znalazły się trzy artykuły naukowe opublikowane przed uzyskaniem stopnia doktora (w tym dwa współautorskie):

1. A. Łukaszcuk, M. Haczowska, *Odpowiedzialność odszkodowawcza funkcjonariusza publicznego (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, „Przegląd Prawa i Administracji”, tom 66/2005, s. 303-325, ISSN 0137-1134.
2. A. Łukaszcuk, K. Działocha, *Nowa ustawa o służbie cywilnej (aspekt prawno – konstytucyjny)*, „Państwo i Prawo”, nr 11/2006, s. 3-16, ISSN 0031-0980.
3. A. Łukaszcuk, *Służba cywilna w II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Prawa i Administracji”, tom 83/2010, s. 233-261, ISSN 0137-1134

i trzy po jego uzyskaniu (w tym jeden współautorski):

1. A. Łukaszczyk, *Służba cywilna po zmianach z 2015 r.*, „Państwo i Prawo”, nr 11/2016, s. 55-67, ISSN 0031-0980.
2. A. Łukaszczyk, *Znaczenie aktu ślubowania w służbie cywilnej w kontekście nabycia praw i obowiązków przez urzędnika*, „Przegląd Prawa i Administracji”, tom 123/2020, s. 225-236, ISSN 0137-1134.
3. A. Łukaszczyk-Walter, A. Bitkowska, *Współczesne wyzwania w procesie zarządzania zasobami ludzkimi w służbie cywilnej – wybrane zagadnienia*, „Journal of Modern Science” nr 3/2023, s. 579-596, ISSN 1734-2031, e-ISSN 2391.

Tym samym Habilitantka, zgodnie z treścią art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy wskazała we wniosku habilitacyjnym posiadane w swoim dorobku naukowym osiągnięcia naukowe (w liczbie mnogiej), stanowiące jej zdaniem znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny.

3.1. Ocena monografii pt. Konstytucja Kwietniowa z 1935 r. Geneza- Obowiązywanie-Stosowanie.

W pierwszej kolejności dokonam oceny przedstawionej przez Habilitantkę monografii pt. *Konstytucja Kwietniowa z 1935 r. Geneza- Obowiązywanie-Stosowanie*, którą, z uwagi na to, że Wnioskodawczyni wskazała ją we wniosku na pierwszym miejscu oraz, że spełnia ona wymagania, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy, stawiane co najmniej jednemu z osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, uznaję za najważniejsze jej osiągnięcie naukowe w tym zakresie.

Wskazana przez Wnioskodawczynię monografia naukowa pt. *Konstytucja Kwietniowa z 1935 r. Geneza- Obowiązywanie-Stosowanie*, Warszawa 2024 została wydana przez Wydawnictwo Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej. Wydawnictwo to znajduje się w wykazie wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe. Warunek formalny został zatem spełniony.

Jeżeli monografia ta ma być dowodem (aczkolwiek nie jedynym) „znacznego wkładu” Habilitantki w rozwój dyscypliny naukowej powinna ona zawierać sformułowanie, analizę i rozwiązanie nowego problemu naukowego, ważnego dla rozwoju dyscypliny nauki prawne, bądź rozwiązanie problemu znanego już, lecz dotychczas nie rozstrzygniętego. Rozprawa habilitacyjna powinna ponadto charakteryzować się wysokim poziomem pod względem formy

opracowania; winna być napisana jasno oraz opatrzona aparatem naukowym zawierającym wykaz publikacji i innych źródeł, na których oparł się autor².

W odniesieniu do samego pojęcia monografii naukowej miarodajny jest w obecnym stanie prawnym § 10 ust. 1 rozporządzenia z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej (Dz. U. z 2022 r., poz. 661). Wynika z niego, że monografią naukową jest recenzowana publikacja książkowa: 1) przedstawiająca określone zagadnienie naukowe w sposób oryginalny i twórczy; 2) opatrzona przypisami, bibliografią lub innym właściwym dla danej dyscypliny naukowej aparatem naukowym.

Moim zdaniem przedłożona przez Wnioskodawczynię monografia **spełnia** wskazane powyżej kryteria.

3.1.1 Uwagi ogólne

Dokonany przez Habilitantkę wybór tematu należy ocenić pozytywnie. Mimo wielu publikacji poświęconych Konstytucji Kwietniowej wydanych zarówno przed II wojną światową jak i współcześnie zdecydowanie brakowało pozycji, która w sposób kompleksowy odnosiłaby się zarówno do genezy, jak i obowiązywania tego aktu prawnego nie tylko w okresie przedwojennym, ale i po wojnie w zakresie w jakim odbywało się to przez organy emigracyjne, aż do chwili przeprowadzenia rzeczywistych zmian ustrojowych, które pozwoliły na przekazanie władzy przez rząd emigracyjny wybranemu w demokratycznych wyborach 1990 r. Prezydentowi. Tak więc dokonana przez Habilitantkę analiza obowiązywania i stosowania Konstytucji Kwietniowej objęła aż 55 lat (1935-1990). Tego rodzaju analizy nie odnajdziemy zatem w literaturze prawa konstytucyjnego, co pozwala na uznanie, że monografia ma charakter oryginalny. Takie ujęcie tematu jest cenne także z innego powodu. Habilitantka nie przedstawia bowiem wyłącznie regulacji konstytucyjnych, co nawiasem mówiąc byłoby ubogie intelektualnie, a przede wszystkim odtwórcze zważywszy na to, że analizy jej postanowień dokonano już wielokrotnie³, lecz szeroko przywołuje kontekst społeczno-polityczny, co

² S. Przewłocki, *Kryteria oceny dorobku osób ubiegających się o tytuł profesora albo stopień doktora habilitowanego w aspekcie ustawy o tytule naukowym i stopniach naukowych oraz wymagań centralnej Komisji ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych*, <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-91e29c69-63b4-4591-8a91-2c632599d0a6>, s. 53 [dostęp: 02.02.2025].

³ Por. A. Ajnenkiel, *Polskie konstytucje*, Warszawa 1982; E. Gdulewicz, *Niektóre koncepcje ustroju politycznego w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 23 kwietnia 1935 r.*, „Państwo i Prawo” 1975, nr 3; E. Gdulewicz, *Konstytucja kwietniowa z 1935 roku. Mity i rzeczywistość*, Warszawa 1985; W.T. Kulesza, *Ustawa konstytucyjna z 23 kwietnia 1935 roku*, „Przegląd Sejmowy” 2005, nr 2; D. Górecki, *Sejm w ustawie konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 r.*, „Przegląd Sejmowy” 2005, nr 2; J. Czajowski, *Senat w konstytucji z 23 kwietnia 1935 r.*, „Przegląd Sejmowy” 2005, nr 2; E. Zwierzchowski, *Prezydent i rząd w konstytucji z 23 kwietnia 1935 r.*, „Przegląd

pozwała czytelnikowi na odkodowanie praktycznych skutków stosowania tych unormowań na przestrzeni kilkudziesięciu lat. Niewątpliwie, takie podejście jest wartościowe, bowiem nauki prawne, powinny się zajmować nie tylko badaniem norm prawnych, ale także badaniem różnych przejawów działalności ludzkiej m.in. w związku z rzeczywistością społeczną, bowiem jak słusznie zwracał uwagę Wit Klonowiecki „normy są formą, działalność ludzka zaś jest treścią”⁴. Nie ulega też wątpliwości, że praca odpowiada swoim zakresem zakreślonemu w tytule tematowi.

Warto zauważyć, że Habilitantka nie po raz pierwszy podjęła w swoich badaniach wątki związane z Konstytucją Kwietniową. W analizie jej dorobku naukowego widoczna jest bowiem praca nad tematyką, która ostatecznie stała się podstawą kompleksowego ujęcia problematyki konstytucji kwietniowej nie tylko w postaci analizy jej postanowień, ale przede wszystkim zbadania obowiązywania tego aktu prawnego w czasie II wojny światowej w tym praktyki działania władz polskich na emigracji, a także ukazania stosowania postanowień Konstytucji Kwietniowej przez polskie władze na emigracji po 1945 r. Już w 2016 roku Habilitantka opublikowała bowiem w „Przeglądzie Sejmowym” recenzję monografii zatytułowanej: *Na drodze ku konstytucji Kwietniowej. Szkice* autorstwa A. Kuliga, J. Czajowskiego i M. Grzybowskiego. Tematyka Konstytucji Kwietniowej była ponadto przedmiotem jej rozważań we fragmentarycznym zakresie w mniejszych formach pisarskich takich jak rozdziały w monografiach: *Kontrola zgodności prawa z konstytucją w projektach Konstytucji II Rzeczypospolitej*, *Kształtowanie pozycji ustrojowej Senatu w II Rzeczypospolitej*, *Kształtowanie się modelu kontroli prawa stanowionego z konstytucją w okresie II Rzeczypospolitej*, *Nowy porządek konstytucyjny II Rzeczypospolitej po uchwaleniu Konstytucji z 23 kwietnia 1935 roku (1935–1945)*. Pokazuje to spójność i konsekwencję w zainteresowaniach badawczych Habilitantki, która stopniowo, przez lata podejmowała tego rodzaju wątki, by ostatecznie przedstawić Konstytucję Kwietniową w sposób holistyczny, nie tylko jako dokument prawny, ale także kluczowy element w kształtowaniu się polskiej tożsamości narodowej i państwowej. Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że recenzowana monografia nie ma w tym zakresie charakteru odtwórczego i nie stanowi jedynie zebrania i odtworzenia dotychczasowych publikacji Habilitantki.

Sejmowy” 2005, nr 2; W. Rostocki, *Pięćdziesiąt pięć lat mocy obowiązującej konstytucji kwietniowej. Ustrój władzy państwowej w ustawie zasadniczej i w praktyce*, Lublin 2002.

⁴ B. Renik, *Wstęp do nauk prawnych według wykładów Prof. dr. W. Klonowieckiego*, Lublin 1947, s. 6-7.

3.1.2 Ocena szczegółowa

Zadaniem jakie postawiła sobie Autorka było dokonanie kompleksowej analizy Konstytucji Kwietniowej z 1935 roku poprzez ukazanie jej genezy, obowiązywania i stosowania. Jej zamierzeniem stało się ukazanie okoliczności uchwalenia i krótkiego obowiązywania do wybuchu II wojny światowej, przez okres kontynuacji jej stosowania przez organy emigracyjne po utracie państwowości, aż do momentu przeprowadzenia rzeczywistych zmian ustrojowych, które pozwoliły na przekazanie władzy przez organy państwa działające na emigracji polskiemu prezydentowi wybranemu przez Naród w demokratycznej procedurze głosowania powszechnego. Autorka postawiła i konsekwentnie rozwiązała problem badawczy, który w jej przekonaniu sprowadza się do ukazania genezy, obowiązywania i stosowania Konstytucji Kwietniowej z 1935 r. Właśnie dlatego w pierwszej kolejności przedstawiła okoliczności uchwalenia Konstytucji Kwietniowej, następnie dokonała jej analizy w uchwalonym kształcie, by w dalszej kolejności zbadać zasady obowiązywania Konstytucji Kwietniowej podczas II wojny światowej, w tym praktyki działania władz polskich na emigracji i jej znaczenia dla zachowania ciągłości ustrojowej państwa polskiego, pomimo faktycznej utraty przez Państwo Polskie niepodległości. W ostatniej kolejności Autorka dokonała analizy stosowania postanowień Konstytucji Kwietniowej przez polskie władze na emigracji po 1945 r.

Warstwa metodologiczna monografii budzi niestety niedosyt. Poza bardzo ogólnym nakreśleniem problemu badawczego Autorka nie sformułowała tezy, ani pytań badawczych. Tymczasem każda monografia awansowa, zwłaszcza ta będąca podstawą nadania stopnia doktora habilitowanego powinna mieć jasno i wyraźnie sformułowaną tezę (tezy) badawczą. Musi to być przy tym założenie, na którym oparte są dalsze wywody, swego rodzaju konkluzja przedmiotu badania, którą należy w toku pracy udowodnić. Powinno to być zatem uszczegółowienie problemu badawczego, nawiasem mówiąc bardzo szeroko przez Autorkę sformułowanego. Brak poprawnie sformułowanej tezy badawczej, a także stanowiących jej rozwinięcie hipotez badawczych to zatem poważna wada, gdyż to na ich podstawie ocenia się metodologiczną poprawność badania służącego weryfikacji tezy badawczej oraz prawidłowość interpretacji uzyskanych wyników, a także prób ich uogólnienia. Cel badawczy został przez Habilitantkę określony, chociaż w sposób niezwykle lakoniczny. Autorka uzasadniając podjęcie tematu badawczego dotyczącego genezy, obowiązywania i stosowania Konstytucji Kwietniowej wskazuje, że wynikało to z braku dostępnej, kompleksowej publikacji naukowej, która analizowałaby wszystkie aspekty tego aktu poczynawszy od jego uchwalenia, przez okres

jego stosowania przez organy emigracyjne po utracie państwowości, aż do chwili odzyskania przez Polskę niepodległości i przeprowadzenia fundamentalnych zmian ustrojowych. Tymczasem określenie celu badawczego to coś więcej. To przede wszystkim wskazanie tego, co zamierza się osiągnąć przez realizację badań. Cel musi zawsze wyraźnie wskazywać, na czym ma polegać wkład autora do nauki. Sformułowaniem przez Habilitantkę celem było zatem stworzenie kompleksowej publikacji poświęconej Konstytucji Kwietniowej. Czy to jednak nie za mało? Czy takie określenie celu monografii, która ma stanowić podstawę nadania stopnia doktora habilitowanego jest wystarczające? W moim przekonaniu, nie. Jeżeli pewnego rodzaju staranności w podejściu metodologicznym wymagamy od doktorantów (a przecież zgodnie z art. 187 ust. 1 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce rozprawa doktorska ma stanowić potwierdzenie m.in. umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez kandydata do stopnia naukowego) to tym bardziej powinniśmy zwracać uwagę na te kwestie przy ocenie prac doświadczonych już pracowników nauki. Ponadto użycie terminu „analiza” dla określenia celu badawczego jest nieprawidłowe, bowiem wskazuje częściowo na rezultat badań⁵.

Sformułowany przez Autorkę, jak już wcześniej wspomniałem w sposób nie do końca mnie satysfakcjonujący cel pracy zdeterminował wybór metod badawczych. Autorka wykorzystała w praktyce cztery metody badawcze, przy czym w różnym stopniu korzystała z nich na poszczególnych etapach prowadzonych przez siebie badań. Na początku, w głównej mierze korzystała z tradycyjnej w naukach prawnych metody formalno-dogmatycznej. Metodę tę cechują dwa poziomy. Pierwszy – deskryptywny, który ma na celu przedstawienie aktualnego stanu prawa i jego interpretacji w literaturze przedmiotu oraz drugi – normatywny – dokonujący oceny prawa. W tym zakresie Autorka skoncentrowała się na analizie przepisów Konstytucji Marcowej i Kwietniowej, a także innych aktów prawnych, takich jak ustawy, uchwały, dekrety, ordynacje wyborcze do Sejmu i Senatu oraz regulaminy izb. W dalszej części pracy dość śmiało Autorka sięga do metody empirycznej koncentrując się na analizie materiałów i dokumentów, które pozwoliły jej na zrozumienie sposobu, w jaki Konstytucja Kwietniowa była stosowana przez polskie władze w kraju, a następnie na emigracji. Wykorzystanie tej metody do analizy treści sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu i Senatu oraz sprawozdań z prac komisji konstytucyjnych Sejmu i Senatu pozwoliło też na dokładne odtworzenie praktyki parlamentarnej związanej z uchwalaniem i obowiązywaniem Konstytucji z 1935 roku. Metoda empiryczna była również, zdaniem Autorki niezbędna do analizy współczesnego orzecznictwa,

⁵ Zob. np. A.M. Jeszka, *Problemy badawcze i hipotezy w naukach o zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie” 2013/5, s. 31.

szczególnie w kontekście powoływania się przez różne organy, takie jak Trybunał Konstytucyjny, Sąd Najwyższy i Naczelny Sąd Administracyjny, na postanowienia Konstytucji Kwiecniowej, zwłaszcza w kwestiach dotyczących wolności i praw politycznych oraz praw osobistych. Wykorzystanie metody empirycznej jest niezwykle istotne z punktu widzenia badania społecznego oddziaływania prawa i od pewnego czasu zaobserwować można dość częste jej wykorzystywanie także w naukach prawnych. Bardzo dobrze więc, że Habilitantka zdecydowała się z niej skorzystać. Autorka sięgnęła także po metodę historyczno-prawną argumentując to długim okresem obowiązywania Konstytucji Kwiecniowej. Dzięki zastosowaniu tej metody Autorce udało się ukazać ewolucję praktyki konstytucyjnej w okresie międzywojennym, poczynając od ustalenia podstaw ustroju państwa w Konstytucji z 1921 roku, poprzez nowelizację sierpniową z 1926 roku, aż do uchwalenia Konstytucji Kwiecniowej w 1935 roku i jej długotrwałego obowiązywania, zarówno w Polsce, jak i na emigracji w latach powojennych, skończywszy na roku 1990. To właśnie dzięki wykorzystaniu metody historyczno-prawnej Autorce udało się zidentyfikować jednoznaczną krytykę rozwiązań ustrojowych zawartych w Konstytucji Marcowej, gdzie dominująca rola Sejmu nadmiernie ograniczała działalność władzy wykonawczej, powodując niestabilność rządów i marginalizację urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Przyjęty bowiem w Konstytucji Marcowej system nie uwzględniał istotnej roli egzekutywy, mimo obowiązującej zasady podziału władzy. Brakowało również mechanizmów kontroli konstytucyjności ustaw i równowagi między organami władzy publicznej. To właśnie praktyka funkcjonowania takiego systemu została poddana krytyce, również przez te siły polityczne, które aktywnie dążyły do jej ustanowienia. Ostatnią z metod badawczych wykorzystaną przez Autorkę w recenzowanej monografii była metoda hermeneutyczna. Warto w tym miejscu zauważyć, że tekst prawny w ujęciu hermeneutycznym nie jest tylko wypowiedzią językową. Dopiero opis i wyjaśnienie kontekstów historycznego, społecznego, ekonomicznego i kulturowego daje pełne rozumienie określonych norm i instytucji prawnych⁶. Dokonując kwerendy piśmiennictwa prawniczego, opinii i projektów, sprawozdań stenograficznych oraz orzecznictwa udało się Autorce wzbogacić teoretyczne rozważania dotyczące Konstytucji z 1935 roku. Biorąc powyższe pod uwagę zastosowane w recenzowanej monografii metody badawcze należy ocenić pozytywnie. Dzięki nim Autorce udało się dokonać dogłębnej analizy tytułowego zagadnienia.

⁶ T. Chauvin, T. Stawicki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2021, s. 13–14.

3.1.3 Struktura i objętość

Istotne znaczenie dla ogólnej oceny rozprawy naukowej ma poprawność ujęcia i usytuowania problemów, zagadnień i kwestii będących przedmiotem prowadzonych badań. Warunkiem ich właściwej prezentacji jest z kolei przejrzysta i logiczna wewnętrzna struktura pracy. Recenzowana monografia składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów podzielonych następnie na podrzędne jednostki redakcyjne oraz zakończenia. Ponadto praca została opatrzona wykazami: literatury przedwojennej, pamiętników i wspomnień, przemówień i referatów, projektów, raportów, wniosków i protokołów, literatury powojennej, źródeł prawa, orzecznictwa, sprawozdań stenograficznych oraz źródeł internetowych. Monografia zawiera także indeksy: rzeczowy i osobowy, które ułatwiają odnalezienie konkretnych terminów, czy też osób ujętych w publikacji, a istotnych dla jej treści. Zabieg ten należy ocenić pozytywnie, jako realizację funkcji porządkowej polegającej na ułatwieniu czytelnikowi dotarcia do wybranych haseł w tekście. Pewne wątpliwości wzbudza natomiast, moim zdaniem zaliczenie przez Autorkę wszystkich wskazanych wyżej wykazów do literatury. Wydaje się, że należałoby zbiorczo użyć tutaj określenia bibliografia, bowiem w pojęciu literatury nie mieści się przecież ani orzecznictwo, ani źródła prawa, czy sprawozdania stenograficzne. Niezależnie od tego, wymienione elementy struktury świadczą o klasycznym podejściu Autorki do konstrukcji rozprawy, co zasługuje na aprobatę. Walorem pracy jest przejrzysta struktura poszczególnych rozdziałów. Autorce udało się uniknąć wielostopniowych podziałów wewnętrznych, które niestety w niektórych opracowaniach są niezbędne. Takie podziały jednak zamiast ułatwiać zapoznanie się treścią dzieła, czynią je trudnym w odbiorze.

Pozytywnie należy ocenić także i to, że Autorka, w przeciwieństwie do wielu innych autorów nie ma manieri zamieszczania przed jednostkami dzielącymi rozdział bądź kolejną jednostkę redakcyjną, fragmentów tekstu niepodlegających temu podziałowi i pozostających poza wprowadzoną numeracją. Cała praca została podzielona na 7 rozdziałów, które kończą się konkluzjami. Tego rodzaju podsumowanie każdego z rozdziałów należy ocenić bardzo pozytywnie, jako dobrą praktykę pozwalającą na sformułowanie końcowych wniosków, dokonanie ocen oraz uwypuklenie spostrzeżeń.

Praca wraz z wszelkimi wykazami i indeksami liczy 414 stron. Biorąc pod uwagę przedmiot rozważań oraz treść pracy, której szczegółowa ocena zostanie przedstawiona w kolejnej części recenzji, należy uznać, że we wskazanej objętości udało się Autorce przedstawić i poddać analizie obrane za przedmiot rozprawy problemy.

3.1.4 Treść pracy

Jak już wcześniej wspominałem warstwa metodologiczna monografii budzi mój niedosyt. Właśnie dlatego uważam, że „Wstęp” pracy nie do końca wypełnia swoją rolę. Stanowi on co prawda wprowadzenie do szczegółowych rozważań, można w nim też znaleźć uzasadnienie wyboru tematu, określenie struktury pracy, a także opis wykorzystanych w pracy metod badawczych. Brak w nim jednak szczegółowego przedstawienia celu badawczego, a także co wydaje się poważną wadą monografii wskazania tezy (tez), która zostałaby w zakończeniu udowodniona, czy też hipotez badawczych, które mogłyby podlegać w pracy weryfikacji, a także pozwolić ostatecznie na rozwiązanie problemu badawczego. W różnych częściach recenzowanej monografii znajdują się, jak choćby w rozdziale III zaprezentowane stwierdzenia (*Konstytucja Kwietniowa przyczyniła się do przekształcenia systemu władzy parlamentarnej, w którym Senat zyskał na znaczeniu kosztem Sejmu*), które mogłyby pełnić rolę tez, ale wymagałoby to wyraźnego ich sprecyzowania i zweryfikowania w toku dalszych rozważań, by móc w sposób jednoznaczny je potwierdzić lub obalić. Od tak doświadczonej autorki jak Habilitantka można oczekiwać już dojrzałości metodologicznej i wysokich umiejętności w zakresie precyzyjnego formułowania dojrzałego celu badawczego oraz ściśle związanego z nim problemu badawczego, który ma być w pracy rozwiązany. Skoro tego rodzaju umiejętności wymagamy od doktorantów, to tym bardziej należałoby oczekiwać, że osoba aspirująca do tzw. samodzielności naukowej będzie potrafiła w sposób przekonujący dokonać podstawowych ustaleń metodologicznych. Niestety, lektura wstępu nie pozwala na sformułowanie takiego wniosku.

Rozdział I zatytułowany *Geneza Konstytucji Kwietniowej* stanowi dla Autorki punkt wyjścia dla rozważań dotyczących genezy Konstytucji Kwietniowej. W jego ramach Autorka przedstawia przyczyny i okoliczności, które doprowadziły do krytyki obowiązującej Konstytucji Marcowej. Słusznie konstatuje przy tym, że krytyka ta miała swoje źródło w wydarzeniach związanych z zamachem majowym oraz będącym jego polityczną konsekwencją wprowadzeniem noweli z 2 sierpnia 1926 roku. To właśnie przyjęcie noweli sierpniowej sankcjonującej przewagę władzy wykonawczej kosztem ustawodawczej stało się swego rodzaju preludium do dalszych prac nad Konstytucją Marcową, które z początku określano jako zmianę, a później jako rewizję. Rezultatem tych starań stała się fundamentalna zmiana ustroju państwa wprowadzona ustawą konstytucyjną z 23 kwietnia 1935 roku. W znacznym stopniu problematyka podjęta przez Autorkę w rozdziale I ma charakter odtwórczy, co wiąże się z odwoływaniem wprost do bogatej literatury przedmiotu, zarówno tej

z okresu międzywojennego, czy powojennego, jak i współczesnej. Wkład Habilitantki w rozważania dotyczące genezy Konstytucji Kwietniowej widoczny jest natomiast tam gdzie interpretując naukowe opracowania, w tym artykuły, komentarze, broszury, ankiety dotyczące konstytucji, a także sprawozdania stenograficzne oraz akty prawne, przedstawia ona kontekst prawno-polityczny, w jakim kształtowała się Konstytucja Kwietniowa. Słusznie podkreśla przy tym, że ustanowienie jej nie byłoby możliwe bez krytyki skupionej na rozwiązaniach i praktyce jej poprzedniczki - Konstytucji Marcowej, która w teorii odpowiadała podstawowym założeniom współczesnego konstytucjonalizmu, jednak w praktyce budziła niezadowolenie „*nawet po tej stronie sceny politycznej, która brała bezpośredni udział w jej uchwaleniu*” (s. 72).

Rozdział II monografii jest próbą zaprezentowania Konstytucji Kwietniowej w uchwalonym kształcie, w tym jej podstawowych założeń ideologicznych zawartych w tzw. Dekalogu oraz charakterystyki urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej jako czynnika nadrzędnego państwie. Ukazując pozycję ustrojową Prezydenta Autorka wskazuje na zakres jego kompetencji w zakresie kontroli parlamentu, Rady Ministrów, sądów, Sił Zbrojnych i innych organów państwowych. Habilitantka podjęła także próbę ukazania roli, jaką w wykonywaniu funkcji przez Prezydenta pełniły jego akty urzędowe, a także jaki był jego wpływ na funkcjonowanie pozostałych, konstytucyjnych organów władzy wykonawczej (Rady Ministrów, Prezesa Rady Ministrów i ministrów). Niewątpliwie wartościowym elementem tej części monografii jest wyraźne zaakcentowanie faktu odrzucenia w Konstytucji Kwietniowej zasad ustrojowych państwa przyjętych w Konstytucji Marcowej i wskazanie konsekwencji tego stanu rzeczy. Autorka zwraca uwagę, że zasada podziału władz zastąpiona została zasadą jednolitości władzy, zasada egalitarności zasadą elitarności zaś zasady prawa wyborczego ograniczone zostały poprzez wprowadzenie cenzusu wyborczego, który ograniczył ich powszechność. Jej zdaniem „*to właśnie te rozwiązania wprowadzone w treści konstytucji znacząco zakłóciły spójny rozwój polskiego konstytucjonalizmu, co doprowadziło do jej zdecydowanej krytyki*” (s.16). Jej zdaniem „*wyjątkowo interesujące wydają się podstawy ideologiczne tej konstytucji, które uzasadniały potrzebę radykalnej zmiany ustroju państwa i struktury społeczeństwa. Te kluczowe zasady, które mogłyby być zestawione jako rodzaj Dekalogu, kreśliły nową rolę jednostki w państwie, zupełnie odmienną od tej, którą kształtowała Konstytucja Marcowa*” (s. 16). Habilitantka wyraźnie podkreśla też, że szczególną uwagę poświęciła „*zrozumieniu okoliczności towarzyszących uchwaleniu Konstytucji Kwietniowej*”. Wskazane wyżej konstatacje można uznać za wartościowe poznawczo. Pojawia się natomiast pytanie, czy stanowiące zasadniczy element tego rozdziału rozważania

poświęcone konkretnym regulacjom Konstytucji Kwietniowej opierające się przecież na poglądach prezentowanych już w nauce prawa konstytucyjnego, tak w okresie przedwojennym jak i współcześnie można uznać za znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne. Habilitantka przytacza wypowiedzi wybitnych przedstawicieli doktryny prawa konstytucyjnego m.in. Konstantego Grzybowskiego, Wacława Komarnickiego, a także Dariusza Dudka, czy Ryszarda Mojaka, które jedynie transponuje na grunt prowadzonej przez siebie analizy. Trudno doszukać się tutaj jednoznacznie samodzielnych wniosków i konkluzji.

W rozdziale III monografii Autorka dokonała, jak sama pisze w autoreferacie, „*analizy funkcjonowania Izby Parlamentarnej na podstawie obowiązujących przepisów Konstytucji Kwietniowej, ordynacji wyborczych oraz regulaminów*”. Tę część monografii należy ocenić bardzo pozytywnie. Habilitantce udało się wykazać, że przyjęte w Konstytucji Kwietniowej regulacje normatywne miały na celu wzmocnienie roli Senatu w ramach systemu władzy parlamentarnej, powodując jednocześnie znaczące ograniczenie znaczenia Sejmu. Ma zatem rację twierdząc, że Konstytucja Kwietniowa przyczyniła się do przekształcenia systemu władzy parlamentarnej, w którym Senat zyskał na znaczeniu kosztem Sejmu. Słusznie także zauważa ona, że niezależnie od zwiększenia roli Senatu obie izby parlamentu przestały pełnić tak znaczącą rolę, jak miało to miejsce pod rządami Konstytucji Marcowej, stając się organami podporządkowanymi Prezydentowi, na równi z innymi organami państwowymi, takimi jak: Rząd, Siły Zbrojne czy organy kontroli państwowej.

Kolejną część pracy Habilitantka poświęciła „pozostałym organom państwa”. Zważywszy na fakt, że obejmuje ona tak różne podmioty jak siły zbrojne, organy władzy sądowniczej, czy struktury administracji państwowej, rządowej i samorządowej jest to, w moim przekonaniu, najmniej spójna część pracy. Oczywiście rozumiem, że chcąc przedstawić w jednej części opracowania tak różne organy państwa Autorka musiała sięgnąć po tego rodzaju rozwiązanie, ale niestety, nie uzasadniła go. Moim zdaniem jest to istotna wada tego rozdziału. Sformułowanie, że Autorka dokonała „*identyfikacji i opisu organów, które pełniły kluczową rolę w funkcjonowaniu państwa*” nie jest tu na pewno wystarczające. Moje wątpliwości wzbudza też sama struktura wewnętrzna rozdziału obejmująca dwie niezależne od siebie jednostki redakcyjne: organy władzy sądowniczej i sądownictwo administracyjne. Czy sądy administracyjne nie mieszczą się w pojęciu organów władzy sądowniczej? Oczywiście, zdaję sobie sprawę ze specyfiki sądownictwa administracyjnego, ale istnienie Najwyższego Trybunału Administracyjnego (NTA), jako organu „właściwego do orzekania o legalności aktów administracyjnych” zostało przesądzone w rozdziale IX zatytułowanym „Wymiar sprawiedliwości”. Niezależnie od powyższego analiza zgromadzonego materiału badawczego

wyduje się być solidnie przeprowadzona i potwierdza tezę Autorki, że organy te miały za zadanie realizować założenia ideologiczne wyrażone w tzw. „dekalogu” Konstytucji Kwietniowej. Dzięki przedstawieniu ich zadań i kompetencji Autorce udało się wykazać, w jaki sposób działalność Sił Zbrojnych, organów administracji państwowej i samorządowej przyczyniła się do realizacji podstawowych funkcji państwa.

Bardzo ważną częścią monografii są rozważania zawarte w rozdziale V a dotyczące obywatelstwa polskiego. Przedstawienie tej problematyki w postaci odrębnego rozdziału należy ocenić bardzo pozytywnie zwłaszcza w kontekście nieujęcia jej bezpośrednio w przepisach ustawy zasadniczej. Habilitantka szczegółowo analizuje w tym miejscu utrzymane w mocy przepisy Konstytucji Marcowej dotyczące praw i wolności. Zwraca przy tym słusznie uwagę na fakt, że nieuwzględnienie w Konstytucji Kwietniowej odrębnego rozdziału poświęconego prawom i wolnościom oraz obowiązkom obywateli *„nie był wynikiem świadomego rozstrzygnięcia ani też nakazem wynikającym z ideologii autorytarnej”* (s. 250), lecz wynikał z przebiegu prac nad tym aktem prawnym. O ile zatem z punktu widzenia zasad techniki prawodawczej brak wyodrębnionego w Konstytucji Kwietniowej rozdziału poświęconego prawom i wolnościom jednostki musi być oceniony negatywnie, o tyle niekoniecznie musi to prowadzić do wniosku, że same prawa i wolności jednostki były nienależycie chronione. Trochę szkoda, że Autorka szerzej nie uzasadniła tego skądinąd słusznego twierdzenia. Bardzo pozytywnie oceniam też kompleksowość przeprowadzonej analizy praw i wolności, która pozwoliła Autorce ukazać znaczenie tej problematyki dla społeczeństwa i państwa w okresie obowiązywania Konstytucji Kwietniowej. Omówiła ona także, co bardzo istotne kluczowe kwestie związane z procedurą uzyskania obywatelstwa polskiego, dzięki czemu udało jej się dostrzec problemy związane z asymilacją, ale i alienacją mniejszości narodowych zamieszkujących terytorium Państwa polskiego. Na szczególną uwagę zasługuje, w moim przekonaniu także ta część rozważań, które dotyczą zagadnienia „ekskluzywnych” praw i wolności przysługujących wyłącznie obywatelom polskim, identyfikując ich zakres i znaczenie w kontekście polskiego porządku prawnego.

Szczególnie istotne z punktu widzenia tytułowego zagadnienia badawczego są zamieszczone w rozdziałach VI i VII rozważania dotyczące obowiązywania Konstytucji Kwietniowej podczas II wojny światowej (rozdział VI) i praktyki stosowania tej konstytucji w okresie powojennym (rozdział VII). Jest to też, w moim przekonaniu, najbardziej oryginalna część pracy. W rozdziale VI, który stanowi najobszerniejszą część monografii (87 stron), Habilitantka skupiła się przede wszystkim na różnych aspektach funkcjonowania władz polskich na emigracji. Znalazły się wśród nich kwestie związane z dążeniem do zachowania

kontynuacji państwa, organizacją władz, oraz wyzwania związane z działaniem instytucji państwa na obczyźnie. Analiza ta pozwoliła wykazać Autorce, jaką rolę odegrała konstytucja z 1935 roku w utrzymaniu tożsamości państwa polskiego. Trudno nie zgodzić się z Autorką, że Konstytucja Kwietniowa, mimo swoich niedoskonałości okazała się kluczowym elementem umacniającym strukturę państwowe Polski w obliczu wydarzeń września 1939 r.. Za bardzo interesujący uważam dość obszerny wywód, w którym Habilitantka odnosi się do art. 24 dotyczącego wyznaczania następcy przez urzędującego prezydenta. Jak słusznie zauważa mechanizm zawarty w tym przepisie zapewniał realną ciągłość w funkcjonowaniu władz na emigracji. Nie sposób też nie zgodzić się z jej konstatacją, że bez Konstytucji Kwietniowej nie byłoby możliwe legalne uznanie władz polskich na emigracji przez społeczność międzynarodową. Z drugiej strony trzeba oczywiście pamiętać, że przyjęty w art. 24 mechanizm okazał się niewystarczający do skonsolidowania rozmaitych środowisk opozycyjnych i antysanacyjnych działających na emigracji. Nawiasem mówiąc trudno oprzeć się wrażeniu, że z tak głębokimi podziałami, które uniemożliwiają współpracę mamy do czynienia także współcześnie w zupełnie innych uwarunkowanych ustrojowych.

Ostatni, VII rozdział monografii jest próbą ukazania stosowania Konstytucji Kwietniowej po II wojnie światowej przez polskie władze emigracyjne. Autorka szczegółowo analizuje nie tylko działania polskich władz na emigracji, ale także przedstawia kontekst międzynarodowy, który miał przecież decydujący wpływ na ich funkcjonowanie poza granicami państwa. Tylko bowiem dzięki umożliwieniu przez władze brytyjskie pobytu polskich władz na terytorium Zjednoczonego Królestwa mogły one podejmować działania z odwołaniem się do postanowień Konstytucji Kwietniowej. To właśnie dzięki tak wnikliwie przeprowadzonej analizie udało się Autorce pokazać, jakie były główne wyzwania związane z utrzymaniem ciągłości państwa polskiego na emigracji po II wojnie światowej, a także w jaki sposób wydarzenia te wpłynęły na przekształcenia polityczne w Polsce po 1990 roku. Ta część rozważań zasługuje na szczególną uwagę, bowiem Autorce udało się dzięki nim spiąć klamrą bardzo długi okres faktycznego stosowania konstytucji kwietniowej, od roku 1935, przez wybuch II wojny światowej i utratę niepodległości oraz działania polskich organów władzy na emigracji, po rok 1990, kiedy to doszło do faktycznego odzyskania suwerenności przez Naród Polski z jednoczesnym zakończeniem funkcjonowania rządu na uchodźstwie.

Bardzo pozytywnie oceniam także zakończenie monografii, mimo że, jak była już wcześniej mowa we wstępie pracy zabrakło precyzyjnego sformułowania hipotez, które zostałyby zweryfikowane w zakończeniu. W konkluzjach Autorka zwraca uwagę, że Konstytucja Kwietniowa stanowiła istotny zwrot w kierunku centralizacji władzy,

uwypatniając dominującą rolę Prezydenta RP. Trudno nie zgodzić się z nią, gdy twierdzi, że wyeksponowanie roli Prezydenta RP jako ośrodka władzy, a nie tylko jednego z organów władzy wykonawczej odpowiadało ówczesnym dążeniom do stabilizacji rządów i zażegnania problemów wynikających z nieefektywnego systemu rządów parlamentarnych. Biorąc to pod uwagę trudno odmówić racji twierdzeniu Habilitantki, że zmiana ustroju państwowego Polski, jaka dokonała się w latach 1926-1935, wychodząc poza ramy ustrojowo-polityczne Konstytucji z 1921 r. wpisała się w szerszy kontekst polityczny i społeczny tamtego okresu. Przeprowadzone przez Habilitantkę badania dowodzą, że Konstytucja Kwietniowa była swego rodzaju próbą zrównoważenia władzy opartej o autorytet jednostki z potrzebą integracji wszystkich obywateli w procesie sprawowania władzy publicznej. Jej zdaniem, celem nadrzędnym twórców konstytucji było zwiększenie efektywności kierowania państwem, z jednoczesnym promowaniem instytucji dobra wspólnego jako głównego celu jego funkcjonowania. W kontekście centralizacji władzy państwowej na szczególną uwagę zasługuje pozycja Prezydenta w unormowaniach Konstytucji Kwietniowej. Autorka słusznie postrzega go jako głowę państwa wypełniającą funkcję jednolitej i niepodzielnej władzy państwowej, będącą gwarantem porządku konstytucyjnego państwa oraz wyrazicielem jego suwerenności i autorytetu. Właśnie dlatego jest on postrzegany jako czynnik nadrzędny w państwie, któremu powierzone zostało zwierzchnictwo nad pozostałymi organami państwowymi, takimi jak Rząd, Sejm, Senat, Siły Zbrojne oraz kontrola państwowa. Odnosząc się do posiadanych przez Prezydenta prerogatyw Habilitantka słusznie zauważa, że wzmacniały one centralną pozycję ustrojową Prezydenta RP pod względem nie tylko prawnym, lecz także politycznym, czyniąc z niego w razie potrzeby arbitra w zaistniałych stosunkach władzy. Bardzo ciekawe wnioski Habilitantka formułuje w zakresie odpowiedzialności moralnej Prezydenta. Jej zdaniem kształtowała się ona nie tylko w sferze prawa konstytucyjnego, ale także w wymiarze etycznym i filozoficznym. Podkreśla jednocześnie, że miała ona znaczące implikacje dla roli Prezydenta RP jako przywódcy. Trudno nie zgodzić się z konstatacją, że o ile współczesna ocena może sugerować, że taki model odpowiedzialności skutkował w praktyce brakiem jakiegokolwiek formalnej odpowiedzialności Prezydenta RP, o tyle jeszcze przed II wojną światową odpowiedzialność ta związana była z takimi cechami jak cnota i honor łącząc się w sposób nierozzerwalny z autorytetem głowy państwa, która odpowiadała przed swoim sumieniem. Kolejną, sformułowaną w zakończeniu konkluzją, do której należy odnieść się z aprobatą jest przyjęcie, że wprowadzone przez Konstytucję Kwietniową rozwiązania wprowadziły model państwa autorytarnego, w którym osoba Prezydenta RP celowo dominowała nad pozostałymi organami państwowymi i choć zapewniały one większą

jednolitość i koordynację w zarządzaniu państwem, to jednak niosły za sobą ryzyko nadmiernej centralizacji władzy i ograniczenia demokratycznych mechanizmów kontroli i równowagi. Odnosząc się do kontynuacji polskiej państwowości po tragedii września 1939 r. Habilitantka słusznie podkreśla, że opuszczenie granic kraju przez polskie władze nie może być traktowane w kategoriach ucieczki, lecz raczej jako wyraz determinacji w walce o zachowanie ciągłości funkcjonowania państwa poza jego granicami. Jednocześnie dostrzega ona bardzo istotną rolę tzw. umowy paryskiej zwracając uwagę, że stała się ona swego rodzaju „moralnym zobowiązaniem Prezydenta RP do wykonywania swoich konstytucyjnych uprawnień w porozumieniu z Prezesem Rady Ministrów, nie wynikającym jednak z przepisów Konstytucji Kwietniowej” (s. 367). Jak słusznie podkreśla, Konstytucja Kwietniowa nakładała na Prezydenta obowiązek osobistego wykonywania prerogatyw bez możliwości ich delegowania. Zauważa też, że zmiana w tym zakresie wymagałaby nowelizacji ustawy zasadniczej, co w warunkach działania polskich władz na emigracji było niemożliwe. Właśnie dlatego zdecydowano się na umowę paryską, by możliwe stało się zachowanie ciągłości państwa polskiego. Przeprowadzone przez Habilitantkę badania dowodzą zatem, że umowa paryska złagodziła autorytarny charakter prezydenckiej władzy, nadając normom konstytucyjnym bardziej demokratyczny wyraz. Co prawda nie wynikała ona bezpośrednio z postanowień Konstytucji Kwietniowej, tym niemniej umożliwiła kompromisowe funkcjonowanie władz polskich na emigracji i pozwoliła zachować jednocześnie ciągłość państwowości na uchodźstwie przez długie lata. Podsumowując, w pełni zgadzam się z wyrażoną w autoreferacie oceną Habilitantki, że przeprowadzona przez nią analiza konstytucyjna i polityczna historii Polski w XX w. „uwypukla złożoność i dynamikę zmian ustrojowych, jakie dokonały się od momentu ustanowienia Konstytucji Kwietniowej w 1935 r., aż po zakończenie misji polskich władz emigracyjnych i nadejście demokratycznych przemian w 1991 r.”. Nie ulega moim zdaniem wątpliwości, że zmiany te świadczą „o niezachwianej determinacji narodu polskiego do zachowania suwerenności państwowej, niezależnie od politycznych i historycznych zmagających, oraz o sile idei demokratycznych, które ostatecznie zatriumfowały, umożliwiając Polsce powrót na ścieżkę demokratycznych, wolnych wyborów i samostanowienia”.

3.1.5 Strona formalno-redakcyjna

Strona formalno-redakcyjna recenzowanej monografii jest zgodna ze standardami prac naukowych. Odsyłacze zostały sporządzone prawidłowo, są one często obszerne i istotnie uzupełniają treść rozważań. Autorka posługuje się poprawnym językiem specjalistycznym.

Prowadzony wywód jest przemyślany i logiczny. Monografię czyta się przyjemnie, bez problemu odczytując intencje Autorki.

3.1.6 Źródła wykorzystane w pracy

Bardzo ważnym elementem rozprawy naukowej jest jej strona warsztatowa. Dokonując z tego punktu widzenia oceny należy z aprobatą stwierdzić, że Habilitantka w recenzowanej monografii wykorzystała około 510 pozycji literatury opublikowanych w tradycyjnej postaci (jedynie pięć z nich opublikowane zostało w wersji elektronicznej). Bardzo pozytywnie należy ocenić fakt, że znacząca część literatury pochodzi sprzed 1939 r., co pozwoliło Habilitantce na pełniejsze uchwycenie dynamiki zmian konstytucyjnych, jakie zachodziły w Polsce w okresie międzywojennym. Dzięki temu mogła też ona lepiej zrozumieć, w jaki sposób Konstytucja Kwietniowa wpisywała się w kontekst społeczno-polityczny tego okresu. Wśród autorów przywoływanych publikacji nie zabrakło: Wacława Komarnickiego, autora najlepszego międzywojennego podręcznika prawa konstytucyjnego, Czesława Znamierowskiego, wybitnego filozofa prawa czy Konstantego Grzybowskiego, wybitnego konstytucjonalisty, autora komentarza do Konstytucji Kwietniowej, zaś spośród autorów powojennych: Ewy Gdulewicz, Andrzeja Ajnenkiela, Władysława Kuleszy, Andrzeja Chojnowskiego, czy Władysława Rostockiego. Powoływana literatura została wykorzystana w sposób prawidłowy. Z analizy tekstu głównego oraz przypisów wynika, że odwoływanie się do odpowiednich opracowań następowało tylko wówczas, gdy było to merytorycznie uzasadnione. Należy zatem stwierdzić, że dobór i sposób wykorzystania dorobku doktryny nie budzi zastrzeżeń i zasługuje na pozytywną ocenę.

Specyfika podjętej w monografii problematyki powoduje, że dominującym elementem bibliografii jest oczywiście literatura, tym niemniej Autorka wykorzystuje także inne materiały źródłowe, wśród których znalazło się ponad 50 aktów prawnych oraz prawie 20 współczesnych orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i sądów administracyjnych.

Uwzględniając przedstawione powyżej uwagi należy stwierdzić, że dobór i sposób wykorzystania materiału źródłowego nie budzi zastrzeżeń i zasługuje na aprobatę.

3.1.7 Konkluzja

Z poczynionych powyżej uwag rysuje się generalnie pozytywny obraz recenzowanej monografii. Mimo wskazanych wyżej uwag krytycznych, dotyczących zwłaszcza warstwy

metodologicznej jest to opracowanie oparte na dobrym warsztacie naukowym, oczywistej i dostrzegalnej znajomości przedstawianych zagadnień, w których Habilitantka porusza się swobodnie i wyciąga z prowadzonych rozważań prawidłowe i logiczne wnioski. Wydaje się, że Autorce udało się opanować umiejętności doboru źródeł, a także formułowania precyzyjnych wniosków w oparciu o logiczną, dojrzałą argumentację. W moim przekonaniu oznacza to, że Habilitantka posiada wiedzę i umiejętności badawcze wymagane do uzyskania stopnia doktora habilitowanego.

Zatem, podsumowując część dotyczącą pierwszego ze wskazanych przez Habilitantkę osiągnięć naukowych, należy uznać, że publikacja ta stanowi **oryginalną i naukowo doniosłą** prezentację problemu genezy, obowiązywania i stosowania Konstytucji Kwietniowej i **wypełnia** zarazem istniejącą do tej pory **lukę wydawniczą** wyrażającą się w braku kompleksowego ujęcia w jednej publikacji wskazanych wyżej aspektów począwszy od jej uchwalenia i krótkiego obowiązywania do wybuchu II wojny światowej, przez kontynuację jej stosowania przez organy emigracyjne, aż do przekazania w 1990 roku władzy przez przedstawicieli rządu na emigracji wybranemu w demokratycznych wyborach Prezydentowi RP. Oznacza to tym samym, że monografia ta **stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne**, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy.

3.2. Ocena cyklu powiązanych tematycznie artykułów naukowych

Wymagane ustawą minimum, w postaci monografii opublikowanej w sposób określony w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, niewątpliwie Habilitantka spełnia, czego wyrazem jest poddana powyżej recenzji monografia „*Konstytucja Kwietniowa. Geneza-Obowiązywanie-Stosowanie*”. Aby jednak w pełni zadośćuczynić przesłance z art. 219 ust. 1 pkt 2 w/w ustawy konieczne jest jeszcze wykazanie **co najmniej jednego** osiągnięcia naukowego stanowiącego znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne, przy czym ustawa nie narzuca jaką powinno ono przybrać formę – ważne aby spełniało przesłankę znacznego wkładu w rozwój danej dyscypliny. W sporządzonym przez Habilitantkę wykazie osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny jest to cykl sześciu powiązanych tematycznie artykułów naukowych, z których trzy zostały opublikowane przed uzyskaniem stopnia doktora a trzy po jego uzyskaniu.

Należy wyraźnie podkreślić, że trzy z tych artykułów mają charakter współautorski tymczasem Habilitantka nie określiła „indywidualnego wkładu osoby ubiegającej się o stopień

doktora habilitowanego”, który wymagany jest zgodnie z art. 219 ust. 2 Prawa o szkolnictwie wyższym. Nawet we wzorze wykazu osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny przygotowanym przez RDN jest wyraźnie mowa o tym, że „Określenie wkładu danego autora, w tym habilitanta, powinno być na tyle precyzyjne, aby umożliwić dokładną ocenę jego udziału i roli w powstaniu każdej pracy”. W związku z brakiem możliwości oceny indywidualnego wkładu habilitantki w proces powstania trzech artykułów tj.:

1. wspólnie z M. Haczkowską pt. Odpowiedzialność odszkodowawcza funkcjonariusza publicznego (uwagi de lege lata i de lege ferenda), „*Przegląd Prawa i Administracji*”, tom 66/2005, s. 303-325, ISSN 0137-1134.
2. Wspólnie z K. Działochą, Nowa ustawa o służbie cywilnej (aspekt prawno – konstytucyjny), „*Państwo i Prawo*”, nr 11/2006, s. 3-16, ISSN 0031-0980
3. Wspólnie z A. Bitkowską, Współczesne wyzwania w procesie zarządzania zasobami ludzkimi w służbie cywilnej – wybrane zagadnienia, „*Journal of Modern Science*” nr 3/2023, s. 579-596, ISSN 1734-2031, e-ISSN 2391.

moja ocena zaproponowanego cyklu powiązanych tematycznie artykułów naukowych dotyczyć będzie wyłącznie trzech artykułów opublikowanych w pełni samodzielnie tj.:

1. Służba cywilna w II Rzeczypospolitej, „*Przegląd Prawa i Administracji*”, tom 83/2010, s. 233-261, ISSN 0137-1134.
2. Służba cywilna po zmianach z 2015 r., „*Państwo i Prawo*”, nr 11/2016, s. 55-67, ISSN 0031-0980.
3. Znaczenie aktu ślubowania w służbie cywilnej w kontekście nabycia praw i obowiązków przez urzędnika, „*Przegląd Prawa i Administracji*”, tom 123/2020, s. 225-236, ISSN 0137-1134.

Niezależnie od powyższego, nie ulega w moim przekonaniu wątpliwości, że samo ukazanie się drukiem publikacji współautorskich w renomowanych prawniczych czasopismach naukowych („*Przegląd Prawa i Administracji*”, „*Państwo i Prawo*”, „*Journal of Modern Science*”) świadczy o tym, że stanowią one znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne. O ich niekwestionowanym poziomie świadczyć też mogą nazwiska współautorów wśród których znajdują się znaczący przedstawiciele nauki prawa konstytucyjnego. Jest również dla mnie oczywiste, że udział Habilitantki w powstaniu w/w publikacji musiał być na tyle znaczący, by uzasadnić chociażby wskazanie jej jako współautorki przez drugiego z autorów. Tym niemniej brak wyraźnego sprecyzowania wkładu Habilitantki przybierający chociażby postać oświadczenia skłania mnie do pominięcia tych publikacji w dalszych rozważaniach. Pragnę też

jednocześnie podkreślić, że brzmienie ustawy nie wskazuje wyraźnie, ile artykułów ma liczyć cykl publikacji, jaki został wskazany przez Habilitantkę, jako drugie osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

3.2.1 Uwagi ogólne

Wszystkie trzy artykuły opublikowane zostały w znaczących prawniczych czasopismach naukowych. Zarówno *Państwo i Prawo*, miesięcznik Komitetu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk ukazujący się nieprzerwanie od 1946 roku, jak i wydawany od 1969 roku przez Uniwersytet Wrocławski *Przegląd Prawa i Administracji* to nie tylko czasopisma indeksowane w ministerialnym wykazie czasopism z przypisaną liczbą punktów 70, ale przede wszystkim czasopisma mające długoletnią tradycję i cieszące się uznaną renomą w środowisku prawniczym. Wszystkie trzy artykuły dotyczą też szeroko rozumianego prawa służby cywilnej, które stanowi istotny element dorobku naukowego Habilitantki. Jest ona m.in. autorką monografii zatytułowanej „*Kształtowanie się modelu ustrojowego służby cywilnej w Polsce*”, opublikowanej w Wydawnictwie Sejmowym w 2014 r. stanowiącej rozszerzoną i zmodyfikowaną wersję jej rozprawy doktorskiej. Mimo, że monografia ta nie została wskazana jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce to jednak jej publikacja pokazuje, że wybór tekstów dokonany przez Habilitantkę jako cykl artykułów stanowiących znaczący wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne nie jest przypadkowy, lecz stanowi efekt rzeczywistego zainteresowania tematem służby cywilnej i jest naturalną konsekwencją jej pogłębionych badań dotyczących kształtowania się modelu prawnego służby cywilnej w Polsce.

3.2.2 Ocena szczegółowa

Pierwszy z artykułów zatytułowany „*Służba cywilna w II Rzeczypospolitej*”, opublikowany został jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora. Artykuł ten był próbą ukazania kształtowania się pojęcia służby cywilnej, a także przedstawienia motywów polityczno-ustrojowych uchwalenia ustawy z 1922 r. o państwowej służbie cywilnej. Ponadto Autorka dokonała w nim charakterystyki podstawowych zasad i instytucji zawartych we wskazanej wyżej ustawie, w tym zakresu podmiotowego obowiązywania ustawy, przesłanek mianowania na urzędnika, statusu urzędników mianowanych i państwowych funkcjonariuszy niższych. Dodatkowo, bazując na poglądach nauki prawa okresu międzywojennego ukazała, jak ważnym

krokiem z punktu widzenia konieczności scalenia administracyjno-prawnego ziem polskich po odzyskaniu niepodległości było uchwalenie tej ustawy. Wydaje się, że artykuł ten stanowi swego rodzaju punkt wyjścia do późniejszych badań dotyczących współczesnych już uregulowań dotyczących korpusu służby cywilnej. Potwierdza też zainteresowania historyczne Habilitantki, która chętnie sięga po rozwiązania z okresu międzywojennego, by konfrontować je ze współczesnymi regulacjami i ukazywać ich wpływ na współczesność. Kulminacją tych zainteresowań stała się recenzowana wyżej monografia poświęcona Konstytucji Kwietniowej. Wspominam o tym w tym miejscu nie bez kozery, bo świadczy to o konsekwencji Habilitantki w prowadzeniu badań naukowych, co oceniam bardzo pozytywnie. Z drugiej strony widać, że jest to artykuł napisany przez osobę, która nie dysponuje jeszcze solidnym warsztatem naukowym, lecz znajduje się na początku drogi naukowej. Nie znajdziemy tutaj wyraźnie zarysowanego wprowadzenia, w którym znalazłoby się miejsce także na określenie celu opracowania czy wskazania wykorzystanych w artykule metod badawczych. Nie ma też zakończenia, w którym Autorka mogłaby podsumować prowadzone na 28 stronach rozważania a także zawrzeć wartościowe konkluzje.

Drugi z analizowanych artykułów zatytułowany „*Służba cywilna po zmianach z 2015 r.*” stanowi reakcję Autorki na nowelizację ustawy o służbie cywilnej, która miała miejsce w 2015 r. Autorka zebrała i przeanalizowała projekty tych zmian konfrontując je z poglądami nauki prawa, w tym różnego rodzaju opiniami prawnymi i ekspertyzami. Autorka krytycznie odnosi się do przyjętych założeń, jak sama zauważa, głównie z powodu zaprzeczenia przez ustawodawcę międzynarodowym i konstytucyjnym standardom służby cywilnej, wprowadzonym do Konstytucji RP z 1997 r. Wskazuje przy tym, że celem jakim kierował się ustawodawca było zastąpienie profesjonalnej służby cywilnej aparatem wykonawczym i pomocniczym rządu bez zachowania bezstronności i neutralności politycznej wymaganej od członków korpusu. Artykuł jest opracowaniem bardzo rzetelnie przygotowanym opartym na solidnej znajomości przedstawianej problematyki, napisanym jasnym i rzeczowym językiem.

Ostatni z artykułów zatytułowany „*Znaczenie aktu ślubowania w służbie cywilnej w kontekście nabycia praw i obowiązków przez urzędnika*” jest próbą ukazania znaczenia aktu ślubowania przez urzędnika służby cywilnej, który składając je w sposób uroczysty i opatrując podpisem zobowiązuje się do rzetelnego wykonywania zadań w imieniu państwa. Uzasadniając wybór tematu Autorka zwraca uwagę, że wykonywanie zadań państwa na podstawie stosunku publiczno-prawnego wiąże się ze szczególną odpowiedzialnością, która kształtuje status osób pełniących funkcje publiczne. Także i w tym artykule Autorka odwołuje się do rozwiązań historycznych sięgając do regulacji pochodzącej z 1922 r, ustawy o państwowej służbie

cywilnej. Podkreślając wagę składanego przez członków korpus służby cywilnej ślubowania wskazuje ona, że skutkiem jego złożenia jest nabycie praw i obowiązków, co oznacza, że nie może być ono traktowane symbolicznie i sprowadzone jedynie do czynności konwencjonalnej. Szczególną rolę ślubowanie odgrywa, jej zdaniem w przypadku urzędników służby cywilnej ze względu na publicznoprawny charakter stosunku służbowego zawartego aktem mianowania. Od mianowanych urzędników służby cywilnej państwo wymaga bowiem wykonywania szczególnych zadań, które wiążą się ze szczególną odpowiedzialnością. Dlatego, jak słusznie zauważa złożenie uroczystego ślubowania wraz z przyjęciem aktu mianowania i złożenie podpisu przez urzędnika daje gwarancję rzetelnego wypełniania tych zadań w imieniu państwa. Artykuł ten opublikowany 10 lat po pierwszym z trzech przedstawionych w tej części recenzji tekście świadczy o wyraźnym rozwoju naukowym Habilitantki. Tekst poświęcony stosunkowo wąskiemu zagadnieniu cechuje dobry warsztat naukowy. Napisany został bardzo precyzyjnym językiem prawniczym. Obejmuje już wyraźne wprowadzenie do tematyki, chociaż w dalszym ciągu brakuje ujęcia w nim pewnych elementów ważnych metodologicznie, takich jak określenie celu opracowania, sformułowanie hipotez badawczych, czy określenie wykorzystanych metod badawczych. Prowadzony wywód jest przemyślany i logiczny. Artykuł wieńczy zakończenie, w którym Autorka podsumowuje prowadzone wcześniej rozważania formułując dojrzałe konkluzje.

3.2.3 Konkluzja

Podsumowując część dotyczącą drugiego ze wskazanych przez Habilitantkę osiągnięć naukowych, należy uznać, że będące przedmiotem recenzji trzy artykuły mimo pewnych uwag natury krytycznej mogą zostać uznane za **wartościowe poznawczo i zarazem stanowiące znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne**, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy.

4. Ocena aktywności naukowej Pani dr Agnieszki Łukaszczuk-Walter

Uwagi ogólne

Jak już wspomniano na wstępie rolą recenzenta jest zgodnie z art. 221 ust. 8 ustawy, jedynie wydanie opinii, co do tego, czy osiągnięcia naukowe osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy. Z drugiej strony jednak, trzeba podkreślić, że skoro warunkiem koniecznym do nadania stopnia doktora habilitowanego jest także, zgodnie art. 219 ust. 1 pkt 3 ustawy, wykazywanie się przez

habilitanta istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni lub instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej, to wydaje się, że konieczne jest odniesienie się do kwestii spełnienia przez Habilitantkę również i tej przesłanki.

W moim przekonaniu z „istotną aktywnością naukową” mamy do czynienia wtedy, gdy oceniany dorobek jest: duży, znaczny, przy czym chodzi oczywiście nie tyle o aspekt ilościowy, ale przede wszystkim jakościowy. Dodatkowo na względzie należy mieć również i to, że w myśl art. 219 ust. 1 pkt 3 ustawy aktywność ta realizowana musi być w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej. Przepis ten nie wskazuje w sposób jednoznaczny, czy aktywność ta ma być istotna w każdym z tych podmiotów, czy też wystarczy by była ona sumarycznie istotna. W moim przekonaniu wystarczającym jest, aby łącznie aktywność ta spełniała przesłankę istotności i takie stanowisko prezentuję w dalszej części recenzji dokonując oceny tej postaci aktywności naukowej Habilitantki.

Warto wreszcie skonstatować, że ustawodawca w treści art. 219 ust. 1 pkt 3 ustawy nie określił czasu, w którym ta aktywność naukowa ma być zrealizowana. Oznacza to, w przeciwieństwie do dawnego brzmienia art. 16 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, gdzie mowa była wyraźnie o osiągnięciach naukowych uzyskanych po otrzymaniu stopnia doktora, że dokonując oceny aktywności naukowej należy uwzględnić całą aktywność naukową Habilitantki i w takim właśnie kierunku konsekwentnie zmierzam w dalszej części recenzji.

4.1. Ocena pozostałego dorobku publikacyjnego

Wnioskodawczyni w pkt. 1-4 części II wykazu osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, wskazała łącznie 39 opracowań naukowych. Stanowią one tzw. pozostały dorobek publikacyjny Habilitantki. W związku z pojawiającymi się kontrowersjami dotyczącymi tego, czy w świetle obowiązujących przepisów ten tzw. pozostały dorobek publikacyjny powinien podlegać ocenie, chciałbym podkreślić, że w moim przekonaniu inne osiągnięcia naukowe, o których nie ma mowy w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy, w tym tzw. pozostały dorobek naukowy, który nie zalicza się do osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, jest efektem aktywności naukowej prowadzonej niejako obok osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy. To z kolei oznacza, że powinien on być oceniany w kategoriach szeroko

rozumianej aktywności naukowej Habilitantki, o której mowa w art. 219 ust. 1 pkt 3 ustawy, stanowiącej trzecią przesłankę warunkującą nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Biorąc powyższe pod uwagę zdecydowałem się, mimo pojawiających się w doktrynie wątpliwości⁷ dokonać oceny tzw. pozostałego dorobku naukowego. Składają się na niego:

1. 2 samodzielne monografie autorskie, w tym monografia stanowiąca rozszerzoną i zmodyfikowaną wersję rozprawy doktorskiej, o której wspominałem już na wcześniejszym etapie recenzji;
2. 28 rozdziałów w monografiach zbiorowych (2 przed doktoratem, 26 po uzyskaniu stopnia doktora); dwa z nich zostały przygotowane w j. angielskim, co niewątpliwie przyczynia się do umiędzynarodowienia wyników badań Habilitantki;
3. 9 artykułów naukowych (1 przed doktoratem i 8 po uzyskaniu stopnia doktora).

Ponadto Habilitantka jest autorką recenzji monografii J. Czajowskiego, M. Grzybowskiego, A. Kuliga pt. „Na drodze ku konstytucji kwietniowej”. Szkice, red. nauk. A. Kulig, Oficyna Wydawnicza Abrys, Kraków 2015 opublikowanej w „Przeglądzie Sejmowym” nr 3/2016.

Jak widać jedynie niewielka część z tych publikacji powstała przed doktoratem, w pozostałym zakresie dorobek naukowy powstał po uzyskaniu stopnia doktora. Patrząc na zaprezentowany przez Habilitantkę dorobek wyłącznie od strony ilościowej można określić go jako średni. Nie jest on bowiem ani szczególnie bogaty, ani szczególnie ubogi z przeciętnie trzema publikacjami rocznie (choć trzeba pamiętać, że mieszczą się w nim także trzy samodzielne monografie, którym co oczywiste trzeba poświęcić zdecydowanie więcej czasu, niż w przypadku mniejszych form pisarskich jak artykuły, czy rozdziały w monografiach wieloautorskich). Jednocześnie warto podkreślić, że jedynie część wskazanego powyżej dorobku podoktorskiego to samodzielne opracowania. Dziewięć rozdziałów w monografiach i dwa artykuły to opracowania o charakterze współautorskim.

Pewne wątpliwości wzbudza umieszczenie wśród artykułów naukowych sprawozdania z międzynarodowej konferencji naukowej. Ponadto, aż pięć publikacji wskazanych przez Habilitantkę jako rozdziały w monografii to komentarze do poszczególnych artykułów Konstytucji będące częścią jednego (choć bardzo cenionego w środowisku konstytucjonalistów) komentarza do Konstytucji RP.

⁷ Por. H. Izdebski, Komentarz do art. 219 ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce, [w:] Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz, wyd. II, H. Izdebski, J.M. Zieliński LEX/el. 2021, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587785532/659595/izdebski-hubert-zielinski-jan-michal-prawo-o-szkolnictwie-wyzszym-i-nauce-komentarz-wyd-ii?cm=URELATIONS> [dostęp: 30.03.2025].

Mimo powyższych uwag krytycznych przy ocenie dorobku naukowego zawsze należy sięgać do starego powiedzenia: *non multa sed multum*. A od tej strony patrząc prezentuje się on dużo lepiej. Przede wszystkim docenić należy to, że większość monografii wieloautorskich, w których zamieszczone są opracowane przez Habilitantkę rozdziały ukazała się nakładem najbardziej uznanych wydawnictw prawniczych, znajdujących się na tzw. ministerialnej liście wydawnictw punktowanych. Również większość artykułów autorstwa dr Agnieszki Łukaszczyk-Walter opublikowana została w czasopiśmie znajdującym się na obecnie obowiązującej tzw. liście ministerialnej czasopism punktowanych, przy czym czasopisma te przypisane są do dyscypliny nauki prawne, co w aktualnym stanie prawnym ma istotne znaczenie. Oczywiście, nie sposób dokonywać oceny dorobku Habilitantki powstałego do roku 2019 przez pryzmat list ministerialnych z 2019 r. Nie umniejsza to jednak wartości pozostałych opracowań. Dokonując bowiem oceny dorobku publikacyjnego Habilitantki nie należy kierować się tylko liczbą punktów przypisanych do danego czasopisma, w którym opublikowany zastał dany tekst, lecz zawsze należy dokonać oceny merytorycznej tego tekstu. Nie ulega wątpliwości, że zwłaszcza współcześnie, w erze coraz powszechniej występujących nieuczciwych praktyk publikacyjnych, autorzy powinni publikując przede wszystkim zwracać uwagę na merytoryczną jakość swoich opracowań i starać się je umieszczać na łamach tych czasopism, które liczą się w świecie naukowym. Dokonując oceny dorobku naukowego w postępowaniu awansowym nie można zatem przenosić parametrów ewaluacji instytucjonalnej na poziom indywidualny. Biorąc to pod uwagę wskazane przez Habilitantkę artykuły i rozdziały w monografiach a także samodzielne monografie zostały przez nią zamieszczone w publikatorach, które dają rękojmię należytej jakości zamieszczonych w nich tekstów. W moim przekonaniu gwarancję taką daje na przykład *Wydawnictwo Sejmowe*, jak też takie czasopisma jak: *Przegląd Sejmowy*, czy *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, w których Habilitantka wielokrotnie publikowała.

Odnosząc się do oddziaływania publikacji Habilitantki przejawiającej się w cytowaniach należy zauważyć, że jest ono na zupełnie przyzwoitym poziomie. Co prawda w bazie *Web of Science* znajduje się tylko jeden jej artykuł bez cytowania, jednak według *Google Scholar* posiada ona ogólnie 343 cytowania, w tym 2 autocytowania w artykułach opublikowanych w *Journal of Modern Science*. Na tej podstawie *Indeks Hirscha* wynosi 5.

Swoje badania, pokłosiem których są wspomniane powyżej publikacje, Habilitantka ogniskowała wokół trzech głównych nurtów mieszczących się w zakresie prawa konstytucyjnego a dotyczących:

- 1) prawa służby cywilnej,

- 2) problematyki kontroli zgodności norm prawnych z konstytucją,
- 3) wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela.

Pierwszy z nurtów obejmujący szeroko rozumianą problematykę korpusu służby cywilnej wydaje się być szczególnie bliski Habilitantce, bowiem mieści się w nim sześć publikacji, które wskazała ona jako cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych, stanowiących w jej przekonaniu osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2b ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Ponadto warto podkreślić, że obszarem tym Habilitantka zajmuje się od dawna, bowiem pięć z nich (spośród siedemnastu) powstało jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora. Na uwagę zasługuje widoczna we wskazanym obszarze interdyscyplinarność. Habilitantka nie stroni bowiem od podejmowania wątków charakterystycznych dla nauk o zarządzaniu, co pozwoliło jej na sformułowanie ciekawych wniosków z zakresu zarządzania zasobami ludzkimi w służbie cywilnej. Warto podkreślić, że problematyce tej poświęciła nawet samodzielną monografię, w której etapy rozwoju kariery urzędnika przedstawiła w świetle strategii zarządzania zasobami ludzkimi w służbie cywilnej. Drugi z nurtów odnoszący się do problematyki kontroli zgodności norm prawnych z konstytucją jest stosunkowo nielicznie reprezentowany w prezentowanym przez Habilitantkę dorobku i obejmuje w praktyce jedynie pięć artykułów naukowych oraz rozdziałów w pracach zbiorowych. Warto jednak zauważyć, że w pełni konweniujecie on z problematyką podjętą w monografii stanowiącej główne osiągnięcie naukowe Habilitantki i obejmuje analizę poglądów na kontrolę zgodności prawa z konstytucją wynikających z doktryny prawa konstytucyjnego okresu obowiązywania Konstytucji Marcowej z 1921 r. i Konstytucji Kwietniowej z 1935 r. Ostatni z wyodrębnionych przez Habilitantkę nurtów badawczych ma zdecydowanie najszerszy zakres obejmując problematykę wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela. Habilitantka umieściła w nim łącznie piętnaście publikacji dotyczących problematyki: obowiązków jednostki w Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r., praw i wolności jednostek będących przedmiotem orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, funkcjonowania sądów w czasie pandemii COVID-19, czy wreszcie roli aktów prawa miejscowego w zakresie kształtowania się praw i wolności jednostki. Trochę dziwi natomiast zaliczenie do tego nurtu rozważań poświęconych instytucji własności gminy (mienia komunalnego), które w moim przekonaniu nie mieszczą się już w zakresie tematycznym wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela. Można odnieść wrażenie, że Habilitantka koniecznie chciała „pochwalić” się tą publikacją w autoreferacie i dlatego zawarła ją w tym nurcie, by móc o niej wspomnieć.

4.2. Ocena pozostałej części aktywności naukowej Habilitantki

4.2.1 Udział w konferencjach naukowych

W pkt. 7 części II wykazu osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, Habilitantka wskazała łącznie piętnaście (wystąpień na krajowych lub międzynarodowych (w tym również zagranicznych) konferencjach naukowych, z tego trzy w j. angielskim. Należy zauważyć, że wykaz ten obejmuje jedynie lata 2016-2024 zatem prezentowana przez Habilitantkę aktywność w tym zakresie (około dwie konferencje naukowe rocznie) wydaje się być poprawna, nie odbiegająca od pewnych standardów przyjętych w tym zakresie. Szkoda, że wykaz nie obejmuje pełnej aktywności konferencyjnej Habilitantki, można jedynie domniemywać, że nie była ona w tym zakresie imponująca. Habilitantka wykazywała się także aktywnością o charakterze organizacyjnym włączając się w działania zmierzające do organizacji różnego rodzaju przedsięwzięć o naukowym charakterze. Czyniła to dość chętnie, bowiem od 2018 r. pięciokrotnie pełniła różne funkcje w komitetach organizacyjnych konferencji naukowych. Szkoda natomiast, że Habilitantka, ani w autoreferacie, ani w wykazie osiągnięć naukowych nie zamieściła wykazu konferencji naukowych., w których brała udział bez wystąpienia (tzw. udział bierny). Co prawda, ani we wzorze autoreferatu ani wykazu osiągnięć naukowych nie wskazano, że należy zamieścić w nich informacje na ten temat, jednak wydaje się, że Habilitantka powinna to zrobić, by wykazać się jak najszerszą aktywnością. Nie ulega bowiem wątpliwości, że sam fakt nie wygłoszenia podczas konferencji naukowej referatu nie oznacza jeszcze zupełnej bierności. Udział w konferencji polega bowiem także na słuchaniu i zapoznawaniu się z wynikami badań innych naukowców, poszerzaniu wiedzy a także odkrywaniu nowych problemów badawczych, które często są wynikiem dyskusji naukowych z innymi uczestnikami, zarówno podczas samych obrad, jak i w kulisach.

4.2.2 Udział w projektach badawczych

Wykazane aktywności nie pozwalają na stwierdzenie, by Habilitantka wykazywała się na tym polu istotną aktywnością. W praktyce jeszcze przed uzyskaniem doktoratu, w latach 2010-2012 uczestniczyła ona w grantie udzielonym przez NCBiR odpowiadając za gromadzenie informacji naukowych i sprawozdawczość okresową z pracy nad projektem.

4.2.3 Członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych wraz z informacją o pełnionych funkcjach

Habilitationka jest członkinią Polskiego Towarzystwa Prawa Konstytucyjnego. Wykazanie członkostwa w ORA i OIRP w Warszawie nie ma z punktu widzenia aktywności naukowej większego znaczenia.

4.2.4 Istotna aktywność naukowa realizowana w innej niż Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna uczelni, w szczególności zagranicznej

Habilitationka wykazała się istotną aktywnością naukową poza Akademią Ekonomiczno-Humanistyczną prowadząc badania naukowe w dwóch uniwersytetach zagranicznych. W 2017 r. odbyła dwumiesięczny staż na Uniwersytecie Aldo Moro w Bari prowadząc badania naukowe w zakresie wolności i praw jednostki, ze szczególnym uwzględnieniem praw politycznych. Wyniki przeprowadzonych badań zaprezentowała na tym Uniwersytecie w kolejnym roku uczestnicząc czynnie w międzynarodowej konferencji naukowej. Także w 2022 r. odbyła dwumiesięczny staż, tym razem w Uniwersytecie w Osmaniye Korkut prowadząc badania naukowe w zakresie wolności i praw jednostki w dostępie do edukacji. W trakcie stażu Habilitationka poprowadziła także dla studentów Uniwersytetu cykl wykładów dotyczących realizacji i ochrony prawa do nauki w obszarze państw Rady Europy. Materialnym efektem przeprowadzonych badań był w tym przypadku artykuł naukowy opublikowany w kolejnym roku w czasopiśmie wydawanym przez Uniwersytet Osmaniye Korkut.

4.2.5 Członkostwo w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism

Habilitationka nie pełniła żadnej funkcji w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism, jednakże pełniła funkcję recenzenta w takich czasopismach naukowych jak:

- 1) „Zagadnienia Sądownictwa Konstytucyjnego”,
- 2) „Prawo i Klimat”,
- 3) „Kwartalnik Prawa Publicznego”,
- 4) „Journal of Modern Science”,
- 5) „Paragraf. Studia z Prawa i Administracji”.

4.2.6 Współpraca z otoczeniem społecznym i gospodarczym

Habilitationka wskazała, że była członkiem zespołu oceniającego prace tematyczne uczniów liceów ogólnokształcących w projekcie Olimpiada Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym, organizowanym w 2021 r. przez Komitet Główny Olimpiady Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym Katedry Prawa i Instytucji Unii Europejskiej, Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych na Uniwersytecie Warszawskim. Być może jako przejaw współpracy z organami samorządu zawodowego można byłoby wskazać też członkostwo w ORA i OIRP w Warszawie. Ponadto Habilitationka wskazała, że pełni funkcję eksperta w zakresie praw człowieka Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (EKPC) (Experts in Human Rights, the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)).

4.2.7 Osiągnięcia dydaktyczne

Jeżeli chodzi o aktywność dydaktyczną Habilitationki to niewątpliwie jest ona znacząca. Przez 12 lat pracy w podstawowym miejscu zatrudnienia, którym jest Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie, prowadziła i nadal prowadzi zajęcia na kierunkach: prawo, administracja i politologia. Niezależnie od prowadzenia zajęć obowiązkowych dla studentów tj. *prawo konstytucyjne* a także *wstęp do nauki o państwie i prawie*, na przestrzeni minionych lat opracowała programy dla kilku zajęć fakultatywnych, takich jak: *prawo wyznaniowe*, *prawo zawodów prawniczych*, *prawne formy działania administracji*, czy *ustrój samorządu terytorialnego*. Dodatkowo, poza aktywnością na macierzystej Uczelni Habilitationka prowadziła zajęcia z *prawa konstytucyjnego* w: Wyższej Szkole Pedagogiki i Administracji w Poznaniu; Wyższej Szkole Ekonomii i Prawa im. Edwarda Lipińskiego w Kielcach i Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Kaliszu. Habilitationka była ponadto promotorką 95 prac dyplomowych (zarówno magisterskich jak i licencjackich) a także recenzentką 79 takich prac.

4.2.8 Osiągnięcia organizacyjne

Działalność o charakterze organizacyjnym realizowana na rzecz Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej obejmuje przede wszystkim pełnienie funkcji: opiekuna I roku na kierunku prawo, administracja (od 2010 r.) oraz opiekuna praktyk studenckich na kierunku administracja I i II stopnia tryb stacjonarny i niestacjonarny (od 2019 r.). Ponadto Habilitationka

była członkinią Rady Wydziału Nauk Społecznych Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie w latach 2019-2024. Przygotowała także, na wniosek Rektora Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej program studiów II stopnia - profil praktyczny dla kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne na lata 2023/2024.

4.2.9 Osiągnięcia popularyzujące naukę

Habilitationka w bardzo ograniczonym zakresie przedstawiła swoją działalność w tym zakresie. Niewątpliwie jednak przejawem takiej działalności jest udział w zespole oceniającym prace tematyczne uczniów liceów ogólnokształcących w projekcie Olimpiada Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym, organizowanym w 2021 r. przez Komitet Główny Olimpiady Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym Katedry Prawa i Instytucji Unii Europejskiej, Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych na Uniwersytecie Warszawskim. W moim przekonaniu także opublikowanie (we współautorstwie) w „Przeglądzie Prawa Konstytucyjnego” Sprawozdania z XVI. Międzynarodowej Konferencji Naukowej Praw Człowieka „75 lat oddziaływania Rady Europy na kształtowanie europejskiej przestrzeni prawnej w obszarach demokracji, praworządności i ochrony praw człowieka”, Warszawa, 14-16 kwietnia 2024 r. może być uznane za przejaw działalności popularyzatorskiej.

5. Wnioski końcowe

Podsumowując całość rozważań zamieszczonych w niniejszej recenzji stwierdzić należy, że w dorobku dr Agnieszki Łukaszcuk-Walter **znajdują się osiągnięcia naukowe (w liczbie mnogiej) stanowiące znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne**, w tym co najmniej jedna monografia naukowa wydana przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a ustawy, w związku z czym Habilitationka **spełnia warunek konieczny do nadania jej stopnia doktora habilitowanego**, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy.

Szczegółowa zaś analiza pozostałego dorobku publikacyjnego, podejmowanych działań i aktywności na różnych polach (naukowym, dydaktycznym, organizacyjnym), prowadzi do wniosku – pomimo pewnych, podniesionych powyżej zastrzeżeń, że Habilitationka wykazuje się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej, o której mowa w art. 219 ust. 1 pkt 3 ustawy.

Mając powyższe na uwadze, w moim przekonaniu zachodzą podstawy do nadania dr Agnieszce Łukaszcuk-Walter stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych, ponieważ spełnione zostały wszystkie ku temu przesłanki ustawowe, o których mowa w art. 219 ustawy. Dlatego też wnioskuję o dopuszczenie dr Agnieszki Łukaszcuk-Walter do dalszych etapów w ramach postępowania habilitacyjnego.